

УДК 821.161.2-145

ВІТАЛІЙ ПЕРЕЯСЛОВ

м. Харків

vitalypereyaslov@ukr.net

ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ПРИНЦИПИ ВАСИЛЯ МИСИКА

Стаття присвячена дослідженню перекладацьких принципів В. О. Мисика як ключа до розуміння його творчого феномена. На основі перекладних творів, інтерв'ю, літературно-критичних статей митця досліджено особливості його естетико-філософського і культурно-мистецького ставлення до поетичного перекладу. Окрему й домінуючу роль відведено визначенню ставлення автора до буквализму, надлишкової присутності особи перекладача у творі, легковажності й стагнації у творчій діяльності. Розвідка засвідчила, що перекладацькі принципи В. Мисика є актуальними й цінними, а оригінальні образи та ідеї, які використовує автор, спонукають до виходу за межі машинального, підрядникового перекладу, на простори загальнокультурного. Дослідження спадщини митця потрібно й надалі здійснювати в світлі його естетико-філософських і культурно-мистецьких уявлень.

Ключові слова: переклад, переспів, буквализм, культурологічний взаємозв'язок, творча інтерпретація.

Художній переклад – це важлива частина культурного життя народу. Він розширює кругозір, збагачує лексичний запас народу, дає можливість пізнати іншу культуру, її багатство і красу, а своєю метою має встановлення комунікації між різними народами, культурами, світоглядами.

Художній переклад став вагомою частиною творчості відомого українського письменника Василя Мисика. Завдяки його творчій інтерпретації читачеві стали доступні твори близько сімдесяти авторів, які писали чотирнадцятьма мовами. Його перекладацькі здібності визнавали такі авторитетні перекладачі, як М. Рильський, М. Бажан, Д. Павличко, М. Лукаш та ін. Попри значну кількість написаного про життя, творчість, здібності В. Мисика, принципи його перекладацької діяльності залишаються малодослідженими. Однак, саме вони, на нашу думку, є ключовими для розуміння цілісного феномена Мисика-перекладача.

Починав перекладати В. Мисик іще в юності. У 1930 р. вийшла друком книжка за редакцією П. Филиповича «Вибрані твори», яка містила переклади творів О. Пушкіна українською мовою. У ній, серед перекладів М. Рильського, М. Вороного, М. Драй-Хмари та інших, були й переклади В. Мисика таких творів російського поета, як: «Зимовий вечір», «Жив на світі лицар бідний», «Біси». Це був перший і останній раз, коли В. Мисик брався

за переклади російського класика. Та все ж уже ці перші вірші виявили особливості перекладної манери В. Мисика, де сполучились «точність версії Старицького і лексичний колорит, і «запахущість» Боровиковського» [9, 202]. Із часом В. Мисик починає все більше підтримувати думку, яку в 1926 р. сформулював М. Зеров, говорячи про актуальні питання письменства [4]. Лідер неокласиків наголошував на потребі «засвоєння величезного досвіду всесвітнього письменства» [4], плідній і наполегливій роботі добре освічених перекладачів.

Оскільки письменник пише про речі та явища, йому відомі й властиві, перекладачеві доводиться багато працювати, щоб накопичити знання, заглибитись у той світ, який описує автор. Так, у зошитах-записниках В. Мисика, які зберігаються в архіві Харківського літературного музею, бачимо численні нотатки, що стосуються не лише періоду життя митця, твори якого він перекладає, а й усієї відповідної національної історії, релігії, політики, народних свят, усього, що допомогло б перекладачеві краще зрозуміти автора, заглибитись у його світ.

Однак і цього замало. Перекладач не може презентувати читачеві свого власного автора, переклавши лише певні терміни, реалії, вислови тощо. Основна мета – цілісний твір. Реалізація її включає осмислення задуму автора, сюжету, фабули, стилю. Перекладачеві

необхідно зрозуміти, що спонукало автора до написання твору, його свідоме й підсвідоме начало. Він має передати, виразити все це мовою перекладу, зберігши всі особливості, домінанти й недоліки оригіналу.

В історії художнього перекладу можна побачити різний рівень присутності в ньому перекладача. Так, у XIX ст. українські перекладачі часто інтерпретували іншомовний текст, замінюючи назви країн, народів, міст, річок та ін. відповідно до близьких їм. П. Куліш, перекладаючи Ф. Шиллера, «ідилічну Аркадію» назвав «любою Україною», М. Старицький у перекладах з А. Міцкевича, замість звернення до Німана, звернувся до Сули тощо [5, 38]. Такі перекладачі вносять у текст надлишок себе, своєї психології й естетики, а отже, заміщують автора оригіналу собою. Тому виходить, що вони не перекладають, а творять власний твір, залишаючи від оригіналу лише назву та окремі деталі.

Як стверджує В. Коптілов, «талановитий перекладач, який має власну індивідуальність, скеровує її на те, щоб якнайглибше зрозуміти і якнайповніше втілити засобами рідної мови оригінал» [6, 45]. Його метою є збереження й відтворення всіх індивідуальних рис автора оригіналу, а не демонстрування себе.

Працюючи над перекладом, В. Мисик усю увагу зосереджував на тексті, обклавшись словниками, він відшукував еквівалент. Звертав увагу не лише на зовнішню оболонку твору (текст), а й на внутрішню, яка стає зрозумілою лише при ретельному й уважному прочитанні (підтекст). Як перекладач високого рівня, В. Мисик ясно розумів місце підтексту в поезії, його роль та значення й докладав усіх зусиль задля передачі цього «небуквального» настрою письменника.

Визначальними рисами справжнього перекладача В. Мисик визнавав художній такт і сумлінність. На його думку, без них будь-яка серйозна й кваліфікована праця приречена на невдачу. Ці риси були притаманні характеру В. Мисика й у поєднанні зі щирою любов'ю до рідної мови створили унікальний феномен перекладача, чия творчість більш як півстоліття визнається однією з найкращих [10, 125].

Кожна мова має свої стилістичні особливості, і завдання якісного перекладу полягає в

тому, щоб віднайти еквіваленти першотвору в мові, якою здійснюється переклад. Одним з найважливіших принципів перекладацької діяльності В. Мисика є уникання неприємних і небезпечних крайнощів, які виникають під час порушення межі «прав і можливостей» перекладача, ступеня його творчої волі й мовної майстерності. «Надмірна архаїзація й ускладненість мови неприйнятні, бо призводять до затемнення змісту й порушення контактів із читачем. Але неприйнятний і буквализм у перекладі, що призводить до спрощення й огрублення тонкого художнього тексту» [1, 147]. У розмові з В. Брюггеном на запитання про роль і місце перекладача в перекладеному ним тексті В. Мисик відповів: «Можливості сучасної літературної мови колосальні, треба лише вміти з них скористатися... Оригінальність перекладача – у вірності духові оригіналу, а не в тому, щоб доводити свою власну оригінальність будь-якою ціною» [1, 147].

Приклад якісного поетичного перекладу можемо спостерігати в оді «До осені» Дж. Кітса. У ній автор з особливою, властивою йому поетикою осмислює явище згасання природи. Знайомі читачеві події та образи вражають тут своєю новизною, причому поет не змальовує осінь, він її являє, оскільки все, що відбувається, осмислюється з її позиції. Зображувані події врешті зводяться до думки про закономірність вічного колообігу. Український переклад цієї оди, з нашого погляду, яскраво ілюструє світосприйняття не лише Дж. Кітса, а й В. Мисика. Він показує, наскільки важливі точні еквіваленти, які зберігають не лише форму і зміст, а й образний ряд.

Ось буквальний переклад:

«Надути гарбуз і вкласти в горіхові шкаралупи
Солодкі ядра; як ростити ще
І ще пізні квіти для бджіл,
Щоб думали, що теплі дні ніколи не пройдуть,
Оскільки Літо наповнило їх клейкі чарунки».

(Переклад наш. – В. П.)

Переклад В. Мисика:

«Щоб тиква пухла, в лісовій пустелі
Ядернішав горіх, а пізні квіти
Манили бджіл у свій новий розмай,
Аж поки здасться їм, що через край
Тектимуть вічно їх липкі оселі» (6, 462).

«Ядернішав горіх» – власне авторський неологізм, який, попри своє нелітературне

походження, чітко передає зміст. У Б. Пастернака спостерігаємо зовсім семантично не відповідний заміник: «напыжить орехи». До речі, деякі інтерпретатори цього вірша просто вирішили уникнути незручного місця й переклали:

«Распарить тыкву в ширину гряды,
Заставить вновь и вновь цвести сады,
Где носятся рои бессчетных пчел, –
Пушай им кажется, что целый год
Продлится лето, не иссякнет мед!» (2, 119)

Як бачимо, у цьому фрагменті взагалі втрачається семантика дозрівання. Невипадково, говорячи про переклади того ж Б. Пастернака, В. Мисик називав їх прикладом того, як робити не треба, адже порушується стилістика твору. Таким чином, спостерігаємо більше переспів, ніж переклад. Натомість у В. Мисика семантика й стилістика еквівалентів майже цілковито відповідає Кітсовому оригіналу. Цікавою в цьому плані є заміна «клейких чарунок» на «липкі оселі». Тут спостерігаємо вплив натуралістичного, етноментального бачення В. Мисиком світобудови, де будь-які живі істоти й навіть комахи – одухотворені, вони мають своє життя й, відповідно, оселі. Буквальний переклад вносить в останній рядок відтінок механістичності, а перекладач наповнює кожен образ рухом, життям. Що не можна сказати про останній з наведених нами російськомовний переклад, де образ бджолиних стільників узагалі відсутній.

В. Мисіку не властиве формальне мовне копіювання. Як перекладач, він намагався творчо оживити текст для українського читача. «Шукаючи вітчизняний одяг для чужоземних творів, Мисик уникає спокуси адаптації, видавання чужого за своє. Він не стилізує – він веде пошук глибинної спорідненості. Такої спорідненості, яка не стирала б національно-історичної специфіки інокультурного явища, але доводила б наявність об'єктивних типологічних зв'язків, без яких контакт між культурами взагалі неможливий» [8, 193].

В. Мисик серйозно ставився до всього, що робив. Не важливо – писав він поезію, прозу, рецензію на чийсь збірку чи перекладав твори іноземного автора. Причому перекладав він лише тих митців, котрі були духовно близькі йому і яких він щиро й глибоко відчував. У цьому плані показовим є той факт, що,

окрім кількох ранніх перекладів О. Пушкіна, В. Мисик практично не перекладав російськомовних поетів. Він уперто не хотів догоджати проросійській владі, напевне, тому вулицю, яку мали б назвати його ім'ям, назвали на честь С. Єсеніна. М. Стріха підкреслює, що в українському перекладі 1960-х років В. Мисик посідає першість за значущістю для національного відродження [9, 245]. Таким чином, необхідно підкреслити, що оригінальна й перекладна творчість В. Мисика своїм об'єктом має душу людини й пройнята глибоким морально-етичним і національно-патріотичним змістом.

Головне, чого навчає В. Мисик у своїх перекладах майбутнє покоління послідовників, – необхідність чіткого дотримання головної думки, цілісності стилю автора та відчуття відповідальності за кожний рядок. В. Мисик підкреслював: «Перекладач почувається тим вільніше в образній сфері іншомовного письменника, чим повніше уявлятиме його слово в тісних зв'язках з усіма обставинами особистого й творчого життя даного митця, а через них – і з особливостями історичної епохи» [1, 147].

Щоб глибше пізнати дійсність інонаціонального письменника, В. Мисик намагається пізнати духовне життя всього народу, форми його прояву й історичні передумови. Найкраще це вдається в дослідженні фольклору того чи іншого народу. Саме фольклор відкриває шлях до розуміння душі людини, її психології, допомагає глибше пізнати традиції та історію народу. Саме в фольклорі оригінальна й перекладна творчість В. Мисика знаходить джерела сучасних йому подій.

Перекладацький талант В. Мисика не був сталим. Зіставлення перекладів різних років свідчить про їх суттєве вдосконалення. У «зрілих» роботах перекладач прагнув до більшої точності у відтворенні ідейно-образної структури твору, передачі змісту й настрою оригіналу при максимальному наближенні до його лексики, образного ладу, ритміки й системи римування [3, 185].

Так, зіставлення перекладів Р. Бернса, опублікованих у 1932 і 1959 роках, свідчить про зміну лексичних, стилістичних та синтаксичних засобів. Переклад 1959 р. більш близький до оригіналу. Він характеризується

спокійнішою інтонацією, логічністю смислового, образного й емоційного змістів [3, 182–183]. «Якщо для ранніх Мисикових перекладів поезії Р. Бернса характерне деяке загострення метафоричної образності, то в пізніших лексика трохи спокійніша. Змінюється в цілому інтонаційне й стилістичне забарвлення перекладів при дотриманні того самого віршового розміру й системи римування» [3, 184]. Крім того, зіставлення перекладів різних років розкриває ще одну прикметну рису вдосконалення образної структури перекладу В. Мисиком: менш відчутним у пізніших перекладах стає власне ставлення перекладача до зображуваного предмета. Яскравим прикладом цієї тези може служити переклад Бернсової поеми «Веселі жебраки». М. Дудченко підкреслює, що в першому перекладі яскраво простежується негативне ставлення ліричного героя до жебрачки. Крім того, В. Мисик відтворив лише один із трьох метафоричних образів оригіналу і збільшив кількість рядків. На противагу цьому, переклад 1959 р. «змістовно й стилістично ближчий до першотвору» [3, 184–185]. Також перекладач змінив тональність вірша, оскільки в ранньому перекладі вона створювала зоровий образ слобожанської вулиці XIX ст. У пізнішому перекладі В. Мисик зробив акцент на «гульні барокових пиворізів-спудеїв, сучасників Бернса» [9, 243].

Творча ж індивідуальність перекладача, безсумнівно, залишає свій відбиток. Так, коментуючи переклади відомого сонету Дж. Кітса «Про коника та цвіркуна», здійснені С. Маршаком, Б. Пастернаком і В. Мисиком, М. Новикова зазначає: «троє перекладачів «висвітлили» одного поета, але кожен під своїм кутом зору» [7, 158]. Сонет С. Маршака характеризується урочистістю інтонації, піднесеністю мо-

ви. Б. Пастернак акцентує увагу на невимушеності, відвертості бесіди. Переклад В. Мисика пройнятий глибоким ліризмом і теплом, властивим і його оригінальним творам.

Отже, підсумовуючи вищесказане, зазначимо, що В. Мисик виділяє такі перекладацькі принципи: скрупульозність у підборі відповідників, точне розуміння задуму автора, заглибленість у культурно-історичне тло оригіналу, збереження конотативного й денотативного змісту твору, мінімізацію своєї присутності в перекладі, постійне вдосконалення свого таланту.

Список використаних джерел

1. Брюгген В. «...І форма жде киплячого металу!» / Володимир Брюгген // Вітчизна. — 1976. — № 10. — С. 142—148.
2. Китс Дж. Стихотворения. «Ламия», «Изабелла», «Канун св. Агнесы» и другие стихи / Джон Китс; изд. подгот.: Н. Я. Дьяконова, Э. Л. Линецкая, С. Л. Сухарев. — Л.: Наука, Ленинградское отделение, 1986. — 391 с. — «Литературные памятники».
3. Дудченко М. Новий переклад — нова інтерпретація / Михайло Дудченко // Всесвіт. — 1975. — № 3. — С. 182—185.
4. Зеров М. До джерел: Літературно-критичні статті [Електронний ресурс] / Микола Зеров. — К.: Слово, 1926. — 80 с. — Режим доступу: <http://sites.utoronto.ca/elul/history/Zerov/Zerov-Do-dzherel.pdf>.
5. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу: навч. посібник / В. В. Коптілов. — К.: Вища школа, 1982. — 165 с.
6. Мисик В. Захід і Схід: переклади / В. Мисик; авт. передм. О. І. Никанорова. — К.: Дніпро, 1990. — 543 с.
7. Новикова М. Англійський поет полюбивсь... / Марія Новикова // Всесвіт. — 1971. — № 3. — С. 156—159.
8. Новикова М. Глибокий пошук: Василь Мисик як перекладач / М. Новикова // Всесвіт. — 1977. — № 8. — С. 189—196.
9. Стріха М. Український художній переклад: між літературою і націєтворенням / Максим Стріха. — К.: Факт — Наш час, 2006. — 344 с. — (Сер. «Висока полиця»).
10. Шугай О. «Дивився з порога на зорі»: [До 80-річчя від дня народження В. Мисика] / Олександр Шугай // Всесвіт. — 1987. — Липень. — № 7. — С. 123—127.

VITALIY PEREYASLOV
Kharkiv

TRANSLATION PRINCIPLES OF VASILY MYSYK

Article is devoted to research of the translation principles of V.O. Mysyk as key to understanding of his creative phenomenon. On the basis of translated works, interview, literary critiques articles of the artist features of his aesthetic and philosophical and cultural and art relation to a poetic translation are investigated. The separate and dominant role is assigned to definition of the relation of the author to literalism, excess presence of the identity of the translator at work, levity and stagnation in creative activity. Research has testified that the translation principles of V. Mysyk are actual and valuable, and original images and ideas

which are used by the author induce to an exit out of limits of the mechanical, intermediary translation, on space of common cultural. Research of heritage of the artist needs and to be carried out further in the light of his aesthetic and philosophical and cultural and art representations.

Key words: translation, rehash, literalism, culturological interrelation, creative interpretation.

ВИТАЛИЙ ПЕРЕЯСЛОВ

г. Харьков

ПЕРЕВОДЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ ВАСИЛИЯ МЫСЫКА

Статья посвящена исследованию переводческих принципов В. А. Мысыка как ключа к пониманию его творческого феномена. На основе переводных произведений, интервью, литературно-критических статей художника исследованы особенности его эстетико-философского и культурно-художественного отношения к поэтическому переводу. Отдельная и доминантная роль отведена определению отношения автора к буквализму, избыточному присутствию личности переводчика в произведении, легкомысленности и стагнации в творческой деятельности. Изыскание засвидетельствовало, что переводческие принципы В. Мысыка являются актуальными и ценными, а оригинальные образы и идеи, используемые автором, побуждают к выходу за пределы машинального, посреднического перевода, на пространство общекультурного. Исследование наследия художника следует и в дальнейшем осуществлять в свете его эстетико-философских и культурно-художественных представлений.

Ключевые слова: перевод, перепев, буквализм, культурологическая взаимосвязь, творческая интерпретация.

Стаття надійшла до редколегії 06.03.2016

УДК 821.161.2-1

ОКСАНА ПИСАРЕВСЬКА

м. Харків

pisarevskaya_ks@mail.ru

ВПЛИВ ТВОРЧОГО СЕРЕДОВИЩА НА ПОЕТИКУ АНАТОЛІЯ ПЕРЕРВИ

Стаття присвячена дослідженню творчого середовища, що вплинуло на становлення відомого Слобожанського поета Анатолія Перерви. Особисте знайомство з митцями та їх творчістю формувало художній смак поета, впливало на його світогляд, вимальовувало його художню концепцію. Спілкування з творчим оточенням знайшло відображення і в творчості самого А. Перерви: майже в кожній збірці поета можна знайти присвяти, епіграми й пародії, пов'язані з його друзями, які є представниками літератури й мистецтва. У цю своєрідну референтну групу входять не тільки сучасники А. Перерви, але й поети, письменники й художники минулого.

Ключові слова: джерело натхнення, епіграма, лірика, особистість, поетика, творче оточення.

А. Перерва (нар. 1949 р.) – харківський поет, автор сатиричних і гумористичних творів (поезій), пародій, а також публіцист, журналіст, перекладач. Ще в 1979 році, за рекомендаціями Василя Мисика та Миколи Шаповала, А. Перерву було прийнято до Національної спілки письменників України. У 1979–1994 роках поет працював на посаді відповідального секретаря Харківської письменницької організації. А. Перерва також був заступником директора

з наукової роботи Харківського літературного музею (з 1994 р), головою правління громадського благодійного фонду національно-культурних ініціатив імені Гната Хоткевича (з 1995 р). А. Перерва мав можливість особисто познайомитися з багатьма сучасними письменниками, діячами науки й мистецтва. Виставки та освітні програми Літературного музею сприяли ще глибшому знайомству письменника з художньою літературою, історією